

Andrzej Różycki, *Święty Brat Albert. Biografia*, red. Agnieszka Koteja, Bernarda Dorota Kostka, Katarzyna Miela, Marzena Zielonka, Kraków 2021, Wydawnictwo M, wydanie II poszerzone i uzupełnione, ss. 671, il., ISBN 978-83-8043-256-7.

Publikacja jest kolejną pozycją wydawniczą dotyczącą głębszego poznania sylwetki Adama Chmielowskiego – św. Brata Alberta. Wcześniej wydano drukiem książkę Andrzeja Różyckiego¹, pt.: *Święty Brat Albert. Szkic biograficzno-genealogiczny*, Kraków 2003.

Autor publikacji zmarł w 2009 r. jednak pozostawił siostronom albertynkom możliwość uzupełnienia i poszerzenia omawianego studium o „Szarym Bracie”, które znacząco odbiega od pierwotnej wersji, ubogacając stronę merytoryczną publikacji o nowe treści. Zaprezentowana pozycja wydawnicza podjęła wiele wątków i ukazała ogrom wykonanej pracy nad biografią św. Alberta. Jak również otwiera drogę do dalszych badań oraz poszukiwań archiwaliów za obecną wschodnią granicą Polski, by dopełnić wiedzę o świętym bracie. Wielką pracą naukową dotyczącą książki wykonały siostry ze *Zgromadzenia Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim*.

Omawiana publikacja wpisuje się również w obchody wielkiego jubileuszu 800 lat powstania Franciszkańskiego Zakonu Świeckich. Brat Albert w 1883 r. wstąpił do III Zakonu św. Franciszka z Asyżu i był franciszkańskim „apostolem” Podola. Przebywał w okolicach Kamieńca Podolskiego i w miejscowościach nad Zbruczem. Rozbudzał w tamtejszej polskiej społeczności umiłowanie Ojczyzny, która wtedy była pod zaborami, a także wzmacniał ducha wiary i miłości chrześcijańskiej. Jego apostołat był bez rozgłosu, restaurował

¹ Andrzej Jan Różycki urodził się 25.11.1936 r. w Równem na Wołyniu. Jego ojciec w 1943 r. został zamordowany przez nacjonalistów OUN-UPA. Następnie z matką Stefanią przedostał się do Lublina, gdzie ukończył szkołę średnią i studium medyczne. W 1963 r. podjął pracę w II Klinice Chorób Wewnętrznych. Od 1976 r. podjął pracę w Instytucie Matki Dziecka oraz Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie. Podejmował opracowania dotyczące genealogii rodu Rola-Różyckich herbu Rola. Do Franciszkańskiego Zakonu Świeckich wstąpił w 1996 r. przy parafii pw. Matki Bożej Anielskiej. W 1998 r. został przełożonym Wspólnoty FZŚ. Był zaangażowany w redakcji kwartalnika „Droga Franciszkańska” (1999–2002), a także uczestniczył w Komisji Formacyjno-Wydawniczej Rady Narodowej FZŚ w Polsce (1999–2002). Aktywnie działał w NSZZ Solidarność, współpracował z Sekcją Służby Zdrowia Regionu Mazowsze NSZZ Solidarność. Angażował się w prace archiwalne dotyczące zgromadzeń zakonnych. W latach 2000–2005 współpracował z Braćmi Dolorystami. Napisał wersję roboczą historii tego zgromadzenia. W 2002–2007 współpracował z Księżmi Michalitami. Aktywnie działał w Stowarzyszeniu Rodzin 19 Pułku Ułanów Wołyńskich. Zmarł 04.07.2009 r. w Warszawie. Został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim (Stare Powązki) w kwaterze 247.

w kościołach stare obrazy i malował nowe. Pomagał reorganizować i tworzyć nowe kongregacje tercjarskie nie narzucając się miejscowemu Kościołowi prawosławnemu i władzom cywilnym.

Szacunek autora do postaci Brata Alberta i jego determinacja w procesie poszukiwań historycznych doprowadziły do ukazania nowych faktów w hagiografii świętego.

Dużą zasługą Sióstr Albertynek jest wzbogacenie wydania o *Skizzenbuch* podarowany przez Wandę z Chmielowskich Markiewiczową. Szkicownik zawiera 37 kart, którego znaczącą większość stanowią prace Adama Chmielowskiego. Dzięki Stefanowi Okołowiczowi książka wzbogaciła się o nieznane fotografie związane z pobytem br. Alberta w Zakopanem, gdzie pod jego kierownictwem wybudowano zespół klasztorno-pustelniczy na Kalatówkach niedaleko Kuźnic.

Liczne fotografie i ilustracje zawarte w publikacji szczególnie dopełniają treść rzeczową biografii i wpływają na pełniejsze postrzeżenie życiorysu świętego brata.

Książka podzielona jest na trzy części, a mianowicie: *Biografia Świętego* zawierająca 53 rozdziały, następnie *Genealogia Świętego* ujmująca krewnych i powinowatych oraz część trzecia zawierająca tabele. Oprócz tego w spisie treści znajdują się: *Wprowadzenie* s. Bernardy Doroty Kostki ZSAPU, nota o autorze, bibliografia, spis ilustracji, informacja o zgromadzeniach albertyńskich i *Skizzenbuch*. Ewentualne zastrzeżenia można byłoby mieć do dużej ilości rozdziałów zawartych w pierwszej części. Jednak przyjęty układ jest logiczny i uzasadniony ze względu na chronologię żywota br. Alberta.

Pierwsza część to kompendium wiedzy nie tylko o zakonniku, ale o jego bogatej drodze do przemiany życia. W pierwszym rozdziale została przybliżona Igołomia, gdzie został ochrzczony Adam Bernard Chmielowski, asystę przy tym sakramencie stanowili okoliczni żebracy. W drugim rozdziale dowiadujemy się o *Dopełnieniu ceremonii chrztu św.*, kiedy to rodzice do dwóch imion Adama dodali jeszcze jedno – Hilary. Uroczystość odbyła się w parafii pw. Panny Maryi w Warszawie, a rodzicami chrzestnymi zgodnie ze szlacheckim zwyczajem były dwie pary krewnych. W trzecim rozdziale dziesięcioletni Adam udał się do szkoły kadeckiej w Petersburgu. Następnie zapoznajemy się z jego dalszym kształceniem w Gimnazjum Realnym w Warszawie. Rozdział piąty *Własny dom na Książęcej* przybliża ciekawe dzieje posiadłości warszawskiej zakupionej przez matkę Adama i sąsiadującej vis à vis dwupiętrowej kamienicy, w której mieszkał ks. Achille Ratti pierwszy w odrodzonej ojczyźnie nuncjusz apostolski na Polskę i Litwę, a późniejszy papież Pius XI. Drugą ważną postacią był Giovanni Batista Montini, kolejny papież Paweł VI. Rozdział szósty *Przed powstaniem* wspomina o „gorącym” czasie przed zrywem styczniowym, kiedy to młodzież w czamarkach i konfederatkach z białym orzełkiem, a także innymi symbolami

narodowymi manifestowała przeciw rosyjskiemu zaborcy. Czy w tych protestach uczestniczył Adam Chmielowski, nie wiemy, choć jest to bardzo możliwe. Kolejny etap w kształceniu Adama przebiegał w Instytucie Politechnicznym i Rolniczo-Leśnym w Puławach na wydziale mechanicznym, dowiadujemy się o tym z rozdziału siódmego. Zobrazowane zostało to również zdjęciem Adama, jako studenta.

Kolejne rozdziały to: *Początki powstania i U Langiewicza*, gdzie swoje powstańcze doświadczenia otrzymuje Adam. Niestety duża część powstańców z oddziałów Langiewicza oddała się w ręce austriackich żołnierzy, a wśród nich Chmielowski. W następnych rozdziałach: *Internowanie i ucieczka, W oddziale Chmielińskiego, Bitwa pod Melchowem i Szpital w Konieczpolu* zapoznajemy się z bohaterskimi walkami powstańców i uciekinierów. Jednym z bardzo dzielnych powstańców w oddziale Chmielińskiego był podoficer Adam Chmielowski, o którym świadczył Jan Newlin Mazaraki. W wyniku odniesionych ran i gangreny amputowano nogę Adamowi. Przebywał on w szpitalu od października 1863 r. do maja 1864 r. Niestety nie mógł go opuścić z tego względu, że był jeńcem. Według jednej z wersji uciekł ze szpitala dzięki pomocy oficerów francuskich. W odwecie za stycziowy zryw władze rosyjskie wznowiły aresztowania powstańców, dlatego też emigrował on do Paryża. W 1865 r. zdecydował się powrócić do kraju (*Klasa Rysunkowa*), gdzie go inwigilowano i był pod dozorem policyjnym. W tej szkole rozwijał swoje zdolności artystyczne. Z dwóch kolejnych rozdziałów (*Uniwersytet w Gandawie, Podział majątku po matce*) dowiadujemy się o problemach finansowych dotyczących dalszego kształcenia. Kolejny pobyt w Paryżu, kontakty z młodymi malarzami reprezentującymi nowy styl w sztuce – impresjonizm, a także przyjaźnie z Polakami na obczyźnie wywarły wpływ na jego postrzeganie życia. Po powrocie do kraju i krótkim pobycie u rodziny w Warszawie Adam z początkiem 1869 r. przybył do Krakowa (*Kraków, rok 1869*) z zamiarem podjęcia studiów w Szkole Sztuk Pięknych. Zaprzyjaźnił się z rodziną Siemieńskich, z którą łączyły go serdeczne stosunki. W domu Siemieńskich skupiało się całe życie literackie i artystyczne ówczesnego Krakowa. Dzięki zabiegom Ludwika z Potockich Siemieńskiej, która nakłoniła Włodzimierza hr. Dzieduszyckiego udało się pozyskać dla Adama stypendium w monachijskiej Akademii Sztuk Pięknych (*Akademia w Monachium*). Akademia monachijska w drugiej połowie XIX wieku stanowiła centrum sztuki w Europie. W czasie, kiedy studiował tam Adam Chmielowski przebywali tam również, m.in.: Józef Brandt, Henryk Siemiradzki, Juliusz Kossak, Maksymilian Gierymski, Ludwik Żmigrodzki, Aleksander Kotis, Alfred Wierusz-Kowalski, Henryk Piątkowski, Franciszek Trepa i wielu innych. Adam należał do „Sztabu”, czyli grupy polskich malarzy, dzięki którym odrodziła się polska sztuka (*Wpływ na kolegów*).

W Monachium nie namalował wiele, nie traktował sztuki malarskiej jako rzemiosła, a także nie był rządzony pieniędzy i sławy (*Monachijska twórczość*).

Z kolejnych rozdziałów: *Sprzedaż domu na Księżęcej*, *Kwatera u Gierymskich*, *U Chojekich* i *W Hotelu Europejskim* dowiadujemy się o nabieraniu świadomej dojrzałości artystycznej, którą będzie można dostrzec w późniejszych obrazach. Adam Chmielewski mimo wielu trudności natury finansowej kształcił się w Monachium prawie cztery lata. W gronie przyjaciół i znajomych Adama, w tym czasie byli: Helena Modrzejewska, Helena i Karol Chłapowscy, Tytus Chałubiński, Adolf Dygasiński, Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz, Józef Chełmoński i Stanisław Witkiewicz. W latach 1875–1877 spod pędzla Chmielowskiego wyszło kilka znakomitych obrazów, m.in.: *Portret Antoniego Sygietyńskiego*, *Pogrzeb samobójcy* i *Ogród miłości*. Grupa przyjaciół z Henrykiem Sienkiewiczem na czele postanowiła wyemigracji do Stanów Zjednoczonych. Początkowo Adam zadeklarował swój wyjazd, lecz ostatecznie ze względu na brak funduszy zrezygnował z wyjazdu (*Zamiar wyjazdu za ocean*). W kolejnych latach nie przerywał pracy twórczej. Wśród obrazów, z tego okresu znalazły się: *Sanie*, *Cmentarz włoski o zmroku*, *Wizja św. Małgorzaty*, a przede wszystkim najsłynniejsze dzieło – *Ecce Homo*.

Zaprzyjaźnił się z Leonem Wyczółkowski, który użył go do pracowni. Od 1879–1880 r. przebywał we Lwowie, a następnie w latach 1881–1883 w Paryżu. W okresie lwowskim zwrócił się wyraźnie ku Bogu i przystąpił do malowania obrazów o tematyce religijnej (*Pobył we Lwowie*).

We wrześniu 1880 r., w wieku 36 lat postanowił o odbyciu nowicjatu w Towarzystwie Jezusowym w Starej Wsi (*Nowicjat w Starej Wsi*), gdzie przebywał ponad pół roku. Ostatecznie ze względu na stan zdrowia musiał opuścić jezuitów. Następnie przebywał w Szpitalu Powszechnym we Lwowie, a później 17 kwietnia 1881 r. został przeniesiony do Krajowego Zakładu dla Umysłowo Chorych w Kulparkowie pod Lwowem (*Szpital w Kulparkowie*). Z czasem Adam, tak napisał: „Wstąpiłem do Zakonu T.J., ale Bóg chciał inaczej” (C. Lewandowski, *Brat Albert*, rps, s. 48). Po jego pobycie w Zakładzie, dzięki bratu Stanisławowi rekonwalescencję odbywał w Kudryńcach i Zawału. Podjął się prac restauracyjnych kościoła, a także malowania obrazów dla proboszcza miejscowej parafii, gdzie mieszkał przez kilka miesięcy. Z tego czasu pochodzą obrazy: *Amazonka*, *Objawienie Serca Pana Jezusa Świętej Marii Magdalenie* i *Niepokalane Poczucie* (*W Kudryńcach i Zawału*).

Po czasie dochodzenia do zdrowia na Podolu, zaczął żyć ideami III Zakonu św. Franciszka z Asyżu i podjął decyzję o wstąpieniu w szeregi tercjarstwa franciszkańskiego. Spędzone tam lata zaliczał do najszczęśliwszych i najmilszych okresów życia (*Tercjarz św. Franciszka*). W związku z ukazem carskim musiał opuścić te tereny i powrócił do

Krakowa, gdzie zaczął się jego nowy rozdział życia. Jako członek III Zakonu św. Franciszka wiele czasu poświęcał na modlitwach, w kościele u oo. Kapucynów. Zamieszkał na Kleparzu naprzeciwko kościoła św. Floriana. W Krakowie, w tym czasie pomimo dużej ilości zakładów dobroczynnych, sytuacja ludzi bezrobotnych i bezdomnych była tragiczna. Zimą, szczególnie przy dużych mrozach zamarzało wiele osób. Z tą sytuacją mierzyły się władze miasta, niestety mimo wszystko wiele ludzi umierało. Organizowano ogrzewalnie i inne domy pomocy. Sytuacja ta wywarła znaczący wpływ na późniejszy kierunek działalności dobroczynnej przyszłego br. Alberta, który uważał, że III Zakon św. Franciszka, może stać się dobrym narzędziem w pracy parafialnej i w pomocy bliźnim (*Powrót do Krakowa*).

Latem 1887 r. A. Chmielowski otrzymał zgodę od biskupa krakowskiego na przywdzianie i noszenie popielatoszarego habitu tercjarskiego. Oblóczyny odbyły się w kaplicy Loretańskiej u braci kapucynów. Od tego czasu Adam Bernard Hilary przyjął imię zakonne Albert (*Oblóczyny*).

Ważną „Instytucją” w życiu br. Alberta była „Konferencja św. Jana Kantego”, która miała przejąć od miasta ogrzewalnię – noclegownię, niestety Towarzystwo nie wyraziło zgody. Jednak br. Albert nie poddał się i miał inne wyobrażenie o tym dziele. Następnie po rozmowach z ks. bp. Albinem Dunajewskim postanowił o przejęciu ogrzewalni i uczynieniu tam domu rodzinnego dla włóczęgów i żebraków (*Konferencja św. Jana Kantego*).

Br. Albert 25 sierpnia 1888 r. chcąc oddać się całkowicie służbie ubogim, złożył na ręce ks. bp. A. Dunajewskiego tercjarskie prywatne śluby zakonne (*Tercjarskie śluby zakonne*).

W następnych rozdziałach (*Na Skalce, Pierwsi bracia tercjarze, Ogrzewalnia przy Piekarskiej, Praca z Ubogimi, Kwesty i dotacje, Resocjalizacja przez pracę, Pierwsze siostry tercjarki i Sprawozdanie z działalności*) dowiadujemy się o początkach wielkiej pracy na rzecz ubogich, o tworzeniu przytulisk i otwarciu się na bliźniego, a także o pierwszych siostrach tercjarkach – pomocniczkach br. Alberta. Przełożoną generalną Sióstr Posługujących Ubogim Trzeciego Zakonu św. Franciszka w 1902 r. została mianowana s. Bernardyna Jabłońska. Monastyrk, Zgorajszczyzna, Brusno, Prusie, to kolejne miejsca Zgromadzeń, które odwiedzał br. Albert.

Część druga zajmuje się genealogią świętego, z której dowiadujemy się o protoplastach br. Alberta, przedstawione tam informacje są „imponujące”. Ukazano przodków świętego (przodkowie, dziadkowie, rodzice, rodzeństwo, stryjowie, ciotki, wujowie, kuzynostwo, dalsi krewni i powinowaci).

W okresie międzywojennym zaczęto zbierać informacje o świętym i jego rodzinie. W tym czasie pisano o jego rodzie na łamach czasopism: „Naszej Myśli” i „Głosu Brata

Alberta”. Z materiałów źródłowych zachowanych w rodzinie potwierdza się przynależność do szlachty Królestwa Polskiego i rodu Jastrzębowców. Godło rodowe „Jastrzębiec” należało do najbardziej rozpowszechnionych w dawnej Rzeczypospolitej, o którym pisano w „Kronice” Jana Długosza, „Kronice Soboru w Konstancji”, „Herbarzu” Gerlego, czy w „Codexie Bergshammar”. W publikacji możemy zapoznać się z rodowodem Chmielowskich oraz ze świadectwem „Heroldyi Królestwa Polskiego”, a także ukazano herb „Jastrzębiec” i wpis z 1838 r. potwierdzający przynależność Chmielowskich do szlachty guberni wołyńskiej.

Szczegółowo przedstawiono życiorysy rodzeństwa Alberta (Stanisław Teodor, Marian Antoni Józef i Jadwiga Modesta) ubogaconymi ich wizerunkami. Z opisu możemy się dowiedzieć, że wszyscy bracia Chmielowscy bardzo kochali swoją siostrę Jadwigę. Brat Albert często spotykał się z siostrą w Zakopanem, kiedy przyjeżdżała tam w odwiedziny. Możemy również poznać ciekawą historię dalszych krewnych i powinowatych świętego.

Trzecia część zawiera precyzyjne tablice genealogiczne przedstawiające filiacje i koicje zachodzące pomiędzy jej członkami. Tablice, te są cenne ze względu na swoją przejrzystość i zwięzłość. W części tej ukazano: rodzinę ze strony ojca i matki, krewnych i powinowatych ze strony matki (rodz. Kłodnickich), rodziny braci i siostry, a także rodz. Krzyżanowskich, Czajkowskich i Berezowskich.

Praca jest napisana bardzo starannym, jasnym i komunikatywnym językiem.

Wpływ na kształtowanie duchowości br. Alberta poza św. Franciszkiem z Asyżu mieli wielcy święci, a wśród nich: Jan od Krzyża, Wincenty a Paulo czy Ignacy Loyola.

Omawiane studium biograficzno-genealogiczne (Wydanie II uzupełnione, poszerzone, Kraków 2021) przepracowane przez siostry albertynki znacząco ubogaciło wiedzę o Adamie – Bracie Albercie. Książka przenosi czytelnika w ówczesną epokę, w której żył święty i oddaje wyjątkową atmosferę tamtych czasów. Adam Chmielowski nie miał łatwego życia, dotykało go niejednokrotnie opuszczenie i odrzucenie. Ostatecznie, te doświadczenia przyjął z wdzięcznością i otworzył się na Boże miłosierdzie.

„Nie ustawajcie w mnożeniu Dobra”

(† Stefan kard. Wyszyński – Prymas Polski, † Karol kard. Wojtyła – Metropolita Krakowski).

dr Mirosław Kuczkowski OFS